PASTIRSKI PSI

Priročnik projekta LIFE DINALP BEAR

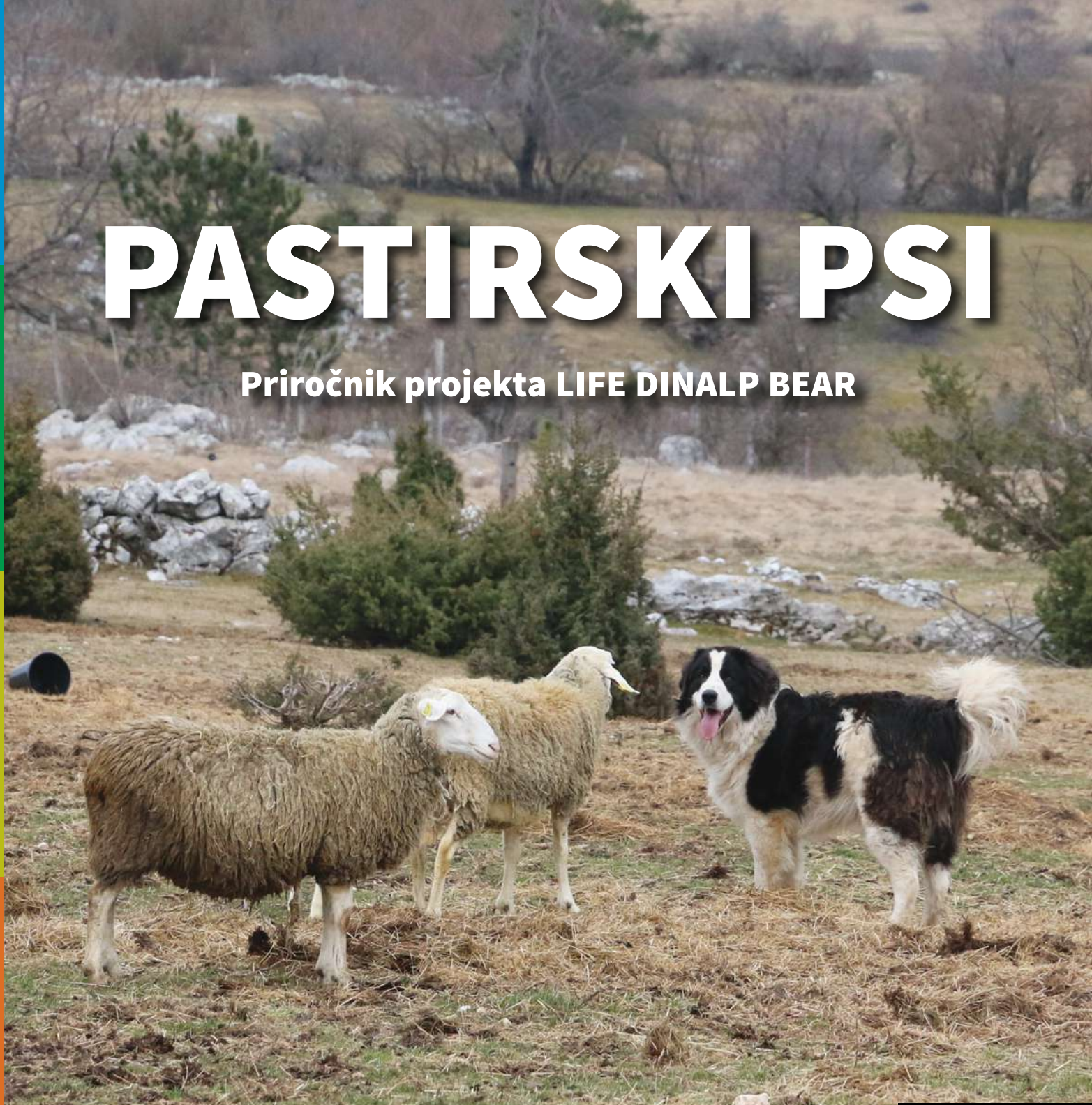

Tomaž Berce
Karmen Zahariaš
Aleš Sedmak
Natalia Bragalanti

LIFE DINALP BEAR

LIFE13 NAT/SI/000550

O PRIROČNIKU

Urednik: Tomaž Berce

Avtorji: Tomaž Berce, Karmen Zahariaš, Aleš Sedmak, Natalia Bragalanti

Sodelujoči vzreditelji pastirskih psov: Aleš Sedmak, Anita Tomšič, Stanko Pašič, Gregor Ogrizek, Kaja Špruk

Strokovni pregled: Rok Černe, dr. Irena Kavčič, Bojana Lavrič, Mišo Šapec, Vesna Oražem

Avtorji fotografij: Tomaž Berce, Rok Černe, dr. Irena Kavčič, Anja Kosi, Blaž Košak, Mirjam Kržič, Stanko Pašič, Tamino Petelinšek, Igor Pičulin, Poni ranč Ogrizek, Zdenko Požar, Anita Tomšič, arhiv Avtonomne province Trento

Naslovna fotografija: Tomaž Berce

Jezikovni pregled: Polona Logar

Izdajatelj: Zavod za gozdove Slovenije

Grafično oblikovanje: Nuša Stanojević Suwa

Ljubljana, avgust 2018

Priročnik je nastal s podporo finančnega mehanizma Evropske unije LIFE.

Priporočen način citiranja:

Berce, T., Zahariaš, K., Sedmak, A., Bragalanti, N. 2018. Pastirski psi. Priročnik projekta LIFE DINALP BEAR.

O PROJEKTU

Akronim: LIFE DINALP BEAR

Naslov projekta: Celovito upravljanje in varstvo rjavega medveda v severnih Dinaridih in Alpah

Referenca: LIFE13 NAT/SI/000550

Časovni okvir projekta: 1. 7. 2014–30. 6. 2019

Spletna stran: www.dinalpbear.eu

Lahko nam sledite tudi na Facebooku in Twitterju.

E-naslov: dinalpbear@gmail.com

Kazalo

1 PASTIRSKI PSI – ALI JIH DOVOLJ CENIMO? 3

2 VELIKE ZVERI IN PREPREČEVANJE NAPADOV NA PAŠNE ŽIVALI 4

Plenilci in tisti, ki izkoristijo priložnost
Kakšne so možnosti varovanja?
Preprečevanje nastanka škode ali odstrel?

3 ZNAČILNOSTI PASTIRSKIH PSOV 6

4 ZGODOVINA PASTIRSKIH PSOV 7

5 VAROVANJE ČREDE S PASTIRSKIMI PSI 8

Zakaj varovati s pastirskimi psi?
Kaj rejci pričakujejo od pastirskega psa?
Prednosti in slabosti uporabe pastirskih psov
Število psov ob čredi
Prehrana psov
Skrb za zdravje in nega psa
Ekonomika uporabe pastirskih psov kot ukrep za varovanje črede

6 KAKO DO UČINKOVITEGA PASTIRSKEGA PSA 14

Delovno okolje
Vzgoja psa – ključni koraki

7 NAJPOGOSTEJŠE NEVŠEČNOSTI IN NAPAKE PRI VAROVANJU S PASTIRSKIMI PSI 20

Vzgoja in neželena vedenja
Vedenja, ki jih pri pastirskem psu ne želimo

8 KAJ PRAVI ZAKONODAJA? 24

Ob nakupu psa
Cepljenje proti steklini
Priporočljiva cepljenja proti kužnim boleznim psov
Določila, ki so pomembna pri delu z delovnimi pastirskimi psi

9 PASME PASTIRSKIH PSOV 26

10 KJE LAHKO DOBIM PASTIRSKEGA PSA? 28

O projektu LIFE DINALP BEAR
Pastirski psi v Sloveniji
Pastirski psi v Italiji

11 ZAHVALA 33

12 VIRI IN PRIPOROČENA LITERATURA 34

Foto: Tomaž Berce

1 PASTIRSKI PSI – ALI JIH DOVOLJ CENIMO?

Varovanje rejnih živali je nujen ukrep, ki dolgoročno zagotavlja obstoj pašne živinoreje na območjih, ki si jih delimo z velikimi zvermi. Težko si namreč predstavljamo, da bi čredo pustili na pašniku brez zaščite, četudi se v okolici giblje en sam medved. Zavedati se moramo, da do napada lahko pride, tudi če se v okolici nezaščitenega pašnika zadržuje le en sam medved ali volk.

Drobnico, vrsto pašnih živali, ki jo velike zveri najbolj ogrožajo, lahko učinkovito zaščitimo na več načinov. Lahko se poslužujemo nočnega zapiranja živali v hlev ali stajo, živali lahko ponoči zapiramo v visoke elektromreže, tretjo možnost pa predstavljajo pastirski psi. Vse je odvisno od izbire rejca, ki varovanje prilagaja glede na značilnosti krajine in svoje zahteve. Vsekakor pa je najučinkovitejša kombinacija različnih ukrepov.

Pastirski psi spadajo v kategorijo najučinkovitejših pristopov k varovanju črede pred plenilci. Pastirji po celem svetu jih uporabljajo že tisočletja in ni naključje, da so se pasme pastirskih psov ohranile vse do danes. V zadnjem stoletju je njihova uporaba nekoliko upadla, a je idejo o uporabi pastirskih psov ponovno obudilo širjenje populacij velikih zveri tudi na območjih, kjer jih desetletja ni bilo.

Da bo učinkovito opravljal svoje poslanstvo na pašniku, je treba v pastirskega psa v prvih dveh letih vložiti predvsem veliko časa, gre namreč za naložbo v prihodnost. V Sloveniji imamo veliko dobrih vzrediteljev pastirskih psov z bogatimi izkušnjami, ki z veseljem in predanostjo ohranjajo tradicijo, ki v Sloveniji ni nikoli izumrla. S skupnimi močmi si prizadevamo, da bi se poslanstvo pastirskih psov še naprej ohranjalo prek številnih primerov dobrih praks sobivanja pašne živinoreje in velikih zveri.

Priročnik je nastal v okviru akcije C.2 projekta LIFE DINALP BEAR, ki naslavlja problematiko škod, ki jih rjavi medved povzroča na človekovem premoženju.

Osrednji cilj priročnika je predstaviti varovanje pašnih živali s pomočjo pastirskih psov na območjih, kjer se pojavljajo velike zveri. Osnove vzgoje psov, učenje poslušnosti in nega psov so opisani v številnih priročnikih in knjigah. Naš namen pa je obravnavati pastirske pse kot delovne pse, ki človeku že tisočletja pomagajo kmetovati na območju velikih zveri. Psi pastirskih pasem imajo prirojene lastnosti, ki jih od čuvaja črede pričakujemo. V priročniku so predstavljeni temelji, ki nas privedejo od mladega psa do učinkovitega varuha črede.

Tomaž Berce, urednik

2 VELIKE ZVERI IN PREPREČEVANJE NAPADOV NA PAŠNE ŽIVALI

Plenilci in tisti, ki izkoristijo priložnost

V Sloveniji živijo tri velike zveri: rjavi medved, volk in evrazijski ris. Vse tri vrste so v Sloveniji zavarovane, saj so pomemben del našega okolja. Medtem ko sta rjavi medved in volk v Sloveniji stalno prisotna, njuna številčnost se je v zadnjem desetletju celo povečala, je bil ris v preteklosti iztrebljen in ponovno naseljen, danes pa je populacija na robu preživetja.

Obseg škod, ki jo povzroča medved, se med leti precej spreminja, kar je predvsem povezano z obrodom nekaterih vrst gozdnega drevja. Pri volku v zadnjih letih opažamo zmeren upad škod, pri risu pa do škod skorajda ne pride. Poleg velikih zveri se na nekaterih območjih Slovenije pojavlja tudi šakal, ki je sicer pretežno mrhovinar, vendar včasih izkoristi priložnost za plenjenje slabo zaščitene drobnice. Ne smemo pa pozabiti, da se drobnice na pašnikih občasno lotijo tudi psi, ki se prosto sprehajajo in preganjajo tako prostoživeče kot tudi pašne živali. Po vsem zapisanem lahko trdimo, da je varovanje pašnih živali na območjih pojavljanja velikih zveri nujno.

Kakšne so možnosti varovanja?

V Sloveniji obstaja veliko primerov dobrih praks rejcev in kmetov z območij, kjer so velike zveri stalno prisotne. Nekateri živali ščitijo s pomočjo elektroograj in elektromrež, drugi ovce čez noč zapirajo v hlev ali stajo, tretji pa svojo čredo zaupajo pastirskim psom. Najzanesljivejša je nedvomno kombinacija različnih ukrepov, na primer elektromrež in pastirskih psov. V splošnem lahko trdimo, da vsak dober gospodar po svojih zmožnostih preprečuje nastanek škode. Če pa do nje vseeno pride, je rejec upravičen do odškodnine, o kateri odloča Agencija Republike Slovenije za okolje.

Preprečevanje nastanka škode ali odstrel?

V zadnjih letih je veliko govora o smiselnosti in izvedljivosti ukrepov za preprečevanje napadov zveri na pašne živali v primerjavi z odstrelom. Na eni strani z odstrelom zmanjšujemo številčnost plenilcev v okolju in s tem vplivamo na njihovo gostoto na lokalnem nivoju, z umestitvijo varovalnih ukrepov pa dolgoročno preprečujemo nastanek škode. Ne moremo namreč pričakovati, da se v primernem okolju velike zveri ne bodo naselile. Pojav škode pa je verjeten, tudi če se v širši okolici slabo zaščitenega ali nezaščitenega pašnika giblje en sam medved ali le nekaj volkov.

Če se plenilci v okolju navadijo na lahko dostopen plen, se lahko na to lokacijo vračajo in škode se ponavljajo. Pašne živali nimajo razvitih mehanizmov bega pred plenilci, zato so lažji plen v primerjavi z divjadjo, ki se je skozi evolucijo prilagodila na prisotnost plenilcev in ima dobro razvito sposobnost izogibanja.

Za rejce živali je varovanje črede pomemben izziv, s katerim se soočajo vsak dan, predvsem v času pašne sezone. Obstoj pašništva na območjih, kjer so prisotne velike zveri, je zato mogoč samo z ustreznim varovanjem pašnih živali. V Sloveniji in v večjem delu Evrope redko naletimo na obsežna območja divjine, kjer bi velike zveri živele brez vpliva človeka, zato je iskanje dolgoročnih rešitev nujno za obstoj zveri in pašne živinoreje.

Kombinacija varovanja s pomočjo visokih elektromrež in pastirskih psov velja za enega najučinkovitejših ukrepov za preprečevanje škod na drobnici. Foto: Tomaž Berce

3 ZNAČILNOSTI PASTIRSKIH PSOV

Karakterne:

inteligentni
svojeglavi
trmasti
samozavestni
samostojni
umirjeni

Fizične:

visoki
čokati
močan gobec
velika glava
povešeni uhlji
gosta dlaka

Dobro razvite miselne sposobnosti:

čuječnost
učenje
pomnjenje
komunikacija znotraj tropa

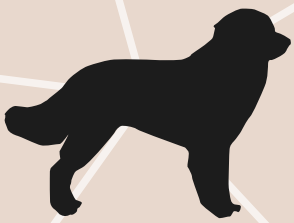

Prirojeni nagoni:

izrazit zaščitniški nagon
izrazit krdelni nagon
slabo izražen plenilski nagon

Vedenjski vzorci mladičev tudi v odrasli dobi:

sledenje živalim v čredi
zadrževanje ob čredi
ovohavanje članov črede in podrejanje
lajanje ob nenavadnih dogodkih

Kraševec ali kraški ovčar je ena najpogostejših pasem pastirskih psov v Sloveniji in tudi naša avtohtona pasma. Foto: Anita Tomšič

4 ZGODOVINA PASTIRSKIH PSOV

Po izsledkih proučevanja DNK pri psih znanstveniki sklepajo, da se je udomačevanje psov začelo nekje v Evropi ali zahodni Sibiriji nekako pred 19–32 tisoč leti. Sprva so se psi priključili lovu, a tudi že v zgodnjem obdobju sobivanja so veliki, molosom podobni psi opozarjali in varovali ljudi pred divjimi živalmi.

Dokazi o udomačevanju drobnice segajo v čas 9000 let pred našim štetjem in v tem času so psi začeli tudi varovati prve črede. Ko so te postajale številnejše, se je začel razvijati nomadski način življenja. Geografsko in časovno tako s tem sovpada tudi začetek razvoja pastirskih psov, ki so se začeli pred nekako 4000 leti s postopnimi premiki čred drobnice iz osrednje Azije širiti proti zahodu in končno tudi po vsej Evropi. Kot posledica se je na različnih koncih sveta hkrati začela tudi zavestna selekcija pri vzreji psov, ki so spremljali črede in se je še okrepila z nastopom poljedelstva in stalnega naseljevanja.

Razvijati sta se začela dva tipa psov z različnimi lastnostmi in sposobnostmi. Manjši, okretnejši in živahni psi z močneje izraženim lovskim nagonom so črede ohranjali skupaj, zavračali ubežne živali in bili pripravljeni pri tem sodelovati z ljudmi ter upoštevati njihove zahteve. Iz njih so se sčasoma razvili psi, ki jih danes uvrščamo med ovčarske pse, kamor sodijo tudi mnogi službeni psi.

Za varnost čred pred plenilci so začeli skrbeti mirnejši, pri delu neodvisni in marsikdaj precej svojeglavi psi z močnejšo telesno konstitucijo in okrnjenim lovskim nagonom – predniki današnjih pastirskih psov. V različnih delih sveta so se za varovanje čred sčasoma izoblikovali psi, ki so bili telesno in po delovnih sposobnostih prilagojeni

Roman avtorja Janeza Jalna Ovčar Marko, v katerem nastopa tudi kraški ovčar ali kraševec. Foto: Tomaž Berce

lokalnim geografskim razmeram, posebnostim življenjskega okolja in načinu reje domačih živali. Ne glede na svoj izvor imajo psi pastirskih pasem podobne delovne sposobnosti in temperament, tisti, ki so izšli iz podobnih okolij, pa so si marsikdaj zelo podobni tudi po zunanjem videzu.

Tudi pastirske pse so tisočletja vzrejali predvsem zaradi njihovih delovnih sposobnosti, in ne zaradi privlačne zunanjosti. Šele v sredini 19. stoletja smo začeli ljudje pse razvrščati v pasme in si zanje zamislili pasemske standarde. Tedaj se je začela spreminjati tudi vloga psov, a čeprav je s tem postala pri njihovi vzreji zunanjost pogosto pomembnejša kot delovne sposobnosti, so se specifične vedenjske lastnosti prednikov pasemskih psov v veliki meri ohranile tudi pri njihovih današnjih potomcih.

Ali ste vedeli?

Kraški ovčar ali kraševec je edina slovenska pasma pastirskega psa, priznana tudi s strani Mednarodne kinološke organizacije FCI. O posebnosti pasme je pisal že Janez Vajkard Valvasor v delu Slava Vojvodine Kranjske.

5 VAROVANJE ČREDE S PASTIRSKIMI PSI

Zakaj varovati s pastirskimi psi?

Pastirski psi so skozi tisočletja preverjeni čuvaji pašnih živali. Uporaba psov v kombinaciji z elektroograjami velja za eno najučinkovitejših metod, ki jo uporabljajo številni rejci v Evropi in drugod po svetu. V osnovi že sama prisotnost psov odvrača plenilce od pašnika, saj nase opozarjajo s samozavestno držo, lajanjem in označevanjem teritorija. Ko se pes naveže na čredo, jo srčno brani vse življenje, zato je čas, ki ga namenimo vzgoji pastirskega psa, dolgoročna naložba.

Kaj rejci pričakujejo od pastirskega psa?

Od pastirskega psa pričakujemo, da:

- **s svojo prisotnostjo varuje čredo pred plenilci,**
- **preprečuje oziroma zmanjšuje izgube živali,**
- **je sestavni del črede in je ves čas prisoten v njeni bližini,**
- **mu lahko zaupamo, da bo svoje naloge opravljal zanesljivo in učinkovito.**

To dosežemo s pastirskimi psi, ki so:

- **NAVEZANI NA ČREDO**
- **POZORNI DO ŽIVALI IN OKOLICE**
- **ZAŠČITNIŠKI DO ČREDE IN TERITORIJA**

Pastirski psi svoje življenje preživijo ob čredi. Foto: Tomaž Berce

Ali ste vedeli?

Pastirski psi so podnevi manj aktivni in na videz lenobni, saj radi poležavajo v senci v bližini črede. Gre za prikrito čuječnost, saj imajo čredo in okolico vedno pod nadzorom. Ob najmanjši neobičajnosti hitro povzdignejo glavo in postanejo pozorni na dogajanje. Njihova glavna aktivnost se prične in konča v mraku, saj je prav noč tista, ki prinese največ nevarnosti za čredo. Takrat pastirski psi opravljajo svoje poslanstvo.

Prednosti in slabosti uporabe pastirskih psov

- Učinkovito varovanje drobnice in drugih pašnih živali pred plenilci.
- Zmanjšanje izgub v čredi (ekonomski vidik).
- Odvračanje plenilcev z območja pašnika (že s samo prisotnostjo na pašniku in z označevanjem teritorija).
- Z odraslim psom (od drugega leta naprej) je malo dela.
- Manj dela s čredo (na primer z zapiranjem v hlev ali oboro).
- Zanesljiva dolgoročna naložba.

- Veliko dela s psom v prvem letu in pol (tega je manj, če mladega psa dodamo v pašnik, ki ga že varuje odrasel pes).
- Tveganje, da se pes ne bo razvil v učinkovitega varuha črede. Primernost psa za čuvaja črede je pogojena z osebnostjo psa, podedovanimi lastnostmi in izkušnjami.
- Območje, kjer se pastirski psi zadržujejo, mora biti ograjeno (z elektriko).
- Na odmaknjenih območjih ali na območjih z veliko obiskovalci, pohodniki ali gobarji je varovanje s pastirskimi psi težje izvedljivo. Na teh območjih priporočamo uporabo mirnejših pasem.
- Učinkovitost varovanja je pogojena s številom psov (najmanj trije psi), kar pa predstavlja velik finančni zalogaj.

Število psov ob čredi

Da bo varovanje res učinkovito, moramo imeti ob čredi več psov oziroma vsaj tri. Predstavljajmo si, da se čredi približa trop petih volkov. En sam pes jo bo težko ubranil, tudi če je pogumen in dovolj velik, saj lahko nekaj volkov razdeli čredo, nekaj jih zadržuje psa na enem delu pašnika, ostali pa napadejo čredo na drugem koncu. Učinkovitost varovanja s pastirskimi psi se torej povečuje s številom psov. Trije psi se takšnemu tropu volkov lahko zoperstavijo, saj tudi sami delujejo v tropu in si razdelijo naloge.

Prednosti večjega števila psov:

- **skupina psov deluje kot krdelo**, saj pride do delitve dela: običajno so samice tiste, ki so aktivnejše in preverjajo stanje na pašniku, medtem ko samci ostajajo s čredo;
- v skupini se vsak pes zanaša na **pomoč ostalih članov krdela**, zato je samozavestnejši in odločnejši;
- **starejši psi disciplinirajo in vzgajajo mlajše**, ti pa se delovnih nalog učijo od starejših;
- če je psom dolgčas, sploh v energičnem mladostnem obdobju, se raje igrajo z drugimi psi kot pa z ostalimi živalmi v čredi.

Dodajanje psov v čredo, ki jo brani izoblikovan odrasel pes

Ko bomo vzgojili prvega psa do samostojnega čuvaja, mu lahko priskrbimo pomoč v obliki mlajšega psa, ki se bo od odraslega naučil veščin, hkrati pa bo starejši pazil na vedenje mlajšega in ga pri tem vzgajal in miril njegovo igrivost. Oblikovanje skupine pastirskih psov zato poteka postopoma.

Prehrana psov

Pastirski psi so umirjeni psi, ki večji del dneva preživijo neaktivno. Glede na svojo velikost in težo pa so pri prehrani dokaj skromni, saj ne pojejo velikih količin hrane.

V osnovi se večina rejcev odloči za preprosto hrano, ki vsebuje tako surovo meso kot tudi brikete. Vsebovati mora vse potrebne hranilne snovi v pravilnem razmerju. Psa lahko hranimo tako s surovim kot s kuhanim mesom, priporočljivo pa je, da ju ne dobi skupaj v istem obroku. Pomembno je, da je hrana neslana. Pri surovem mesu je odveč strah, da bi pes meso povezal z živalmi, ki jih čuva.

Zdrav pes mora občasno dobivati tudi kosti, a vedno samo surove, mesnate in primerno velike, na primer repe mladih živali ali perutninske vratove. Trde, gole nosilne kosti povzročajo zaprtje, lahko se razcepijo in psa poškodujejo, na njih pa si lahko tudi zlomi zob. Manj primerne so tudi svinjske kosti, ker povzročajo diarejo.

Priporočljivo je, da psa hranimo na pašniku oziroma v hlevu, torej na teritoriju, kjer se nahajajo živali, ki jih varuje. Hrano zaščitimo tako, da ostale živali ne morejo do nje.

Mlade pse do starosti šestih mesecev hranimo trikrat dnevno, nato do enega leta vsaj dvakrat dnevno, odrasle pa vsaj enkrat na dan. Poskrbimo tudi, da ima pes vedno na voljo dovolj sveže pitne vode.

Ali ste vedeli?

Ob jagnjitvah lahko pastirski psi pojejo ostanke posteljice, s čimer preprečujejo privabljanje plenilcev na pašnik. To vedenje je povsem normalno in ne vpliva na odnos psa do živali v čredi.

Z večjim številom psov se poveča zanesljivost zaščite pred plenilci. Foto: Tomaž Berce

Skrb za zdravje in nega psa

Samo povsem zdravi pastirski psi lahko uspešno opravljajo svoje delo, zato moramo njihovo zdravstveno stanje redno preverjati.

Čeprav pse z rednimi cepljenji preventivno zaščitimo pred steklino in kužnimi boleznimi psov, lahko zbolijo tudi zaradi drugih vzrokov. Kadar opazimo spremembe v običajnem vedenju psa (apatičnost, zmanjšan apetit ali spremembe pri pitju vode), o tem obvestimo veterinarja.

Med pregledi celega telesa smo pozorni predvsem na naslednje:

- zobovje (zlomi zob, poškodbe dlesni, zataknjene kosti ali palice …),
- oči (vnetja, poškodbe),
- uhlji (poškodbe) in ušesa (vnetja),
- tace (poškodovane blazinice, sledniki, kremplji),
- dlaka (ugrizi, rane, zajedavci – bolhe, klopi, področja brez dlake).

Manjše poškodbe lahko sproti oskrbimo sami, drugo čim prej prepustimo veterinarju. V rednih presledkih skrbimo za zaščito pred notranjimi in zunanjimi zajedavci. Pri nesteriliziranih psicah moramo pravočasno prepoznati prve znake gonitve in ustrezno ukrepati.

Ali ste vedeli?

Psi se redko zares spopadejo z zvermi. Ker so pri tem najnevarnejši ugrizi v vrat, pse ponekod, predvsem v tujini, zaščitijo s posebno ovratnico, ki je širša od navadne in ima navzven obrnjene ostre bodice (gradanica).

Ovratnica z ostrimi bodicami psa ščiti pred ugrizi v vrat. Foto: Rok Černe

Ekonomika uporabe pastirskih psov kot ukrep za varovanje črede

Pred nakupom pastirskega psa moramo oceniti, kakšne stroške prinaša takšen ukrep varovanja črede. Predstavljene ocene v preglednici smo pripravili v sodelovanju z izkušenimi vzreditelji pastirskih psov.

TIP STROŠKA	OPIS	STROŠEK (€)	OPOMBA	OCENA LETNEGA STROŠKA (€)*
Nakup mladiča **	Pes z rodovnikom	500–1000	Cena odvisna od pasme Enkraten strošek	90
	Prijava psa	18	Enkraten strošek	2,25
Hrana	Meso, briketi, dodatki	50–100/mesec	Odvisno od kvalitete hrane	900
Cepljenje	Proti steklini	38/cepljenje	3 leta zapored, nato 3 leta premora, zatem ponovno cepljenje	35
Veterinar	Odvisno od različnih dejavnikov	Odvisen od vrste posega	Najmanj predvidljivi stroški!	100
OCENA SKUPNEGA LETNEGA STROŠKA (€)				**1200**

* *Povprečen letni strošek je razdeljen na obdobje predvidene uporabe psa **8 let***

** *Za čipiranje mladičev, prvo cepljenje proti kužnim boleznim in pridobitev potnega lista načeloma poskrbi prvi lastnik oziroma vzreditelj.*

Pri izračunu stroškov moramo upoštevati tudi pozitivno plat, ki jo prinese varovanje s pastirskimi psi: **manj izgub in poškodb živali** (veterinarska oskrba) v čredi zaradi plenjenja zveri, **čreda je bolj umirjena** (vpliv na mlečnost in prirastek), saj zanjo skrbi njihov varuh, rejcem pa zanesljiv čuvaj črede prinese miren spanec.

6 KAKO DO UČINKOVITEGA PASTIRSKEGA PSA

Učinkovitost pastirskih psov je odvisna od:

- **PRIROJENIH LASTNOSTI**
- **USTREZNE VZGOJE**

Naloga rejca je zagotavljanje **ustreznih pogojev** za razvoj **podedovanih lastnosti pastirskega psa. Pastirski psi nato svoje poslanstvo opravljajo nagonsko. Predanost** in **volja do dela s psom** sta torej ključna elementa, ki ju mora imeti vsak lastnik psa!

Delovno okolje

Vsakemu psu moramo zagotoviti osnovno oskrbo:

- **voda,**
- **hrana,**
- **senca,**
- **zavetje,**
- **cepljenje in veterinarska oskrba (poškodbe in zajedavci).**

Pastirski pes na pašniku

Elektroograja

Ureditev pašnika pred prihodom črede, ki jo bo varoval pastirski pes, je ključnega pomena. Nujno moramo zagotoviti, da pes ne bo uhajal s pašnika, saj se bo s tem zmanjšala varnost črede, hkrati pa bo vsak pobeg lahko nevaren tako za psa (promet, drugi psi) kot tudi za ljudi. Našteto preprečimo z ureditvijo **elektroograje**. Pri tem ne smemo pozabiti, da je pes bistveno iznajdljivejši in spretnejši kot na primer drobnica, zato bo preprosto ograjo prečkal brez težav. Prednost elektroograje pred navadnimi ograjami je strah, ki ga bo pes pridobil ob bolečini, ki jo povzroči električni impulz.

Opozorilne table

Neželene obiske na pašniku preprečimo z namestitvijo **opozorilnih tabel**, ki mimoidoče opozorijo, da se za ograjo nahaja delovni pes, ki opravlja svoje poslanstvo varuha črede pred vsiljivci. Table namestimo na vse potencialne prehode ali dovolj na gosto, da jih mimoidoči ne morejo spregledati. **Ob vhodu na pašnik namestimo tablo s podatki lastnika** (ime in priimek, naslov, telefon).

Opozorilna tabla, ki obvešča o prisotnosti pastirskega psa na pašniku. Avtor: Igor Pičulin

Pastirski pes v hlevu

Zimski čas je najprimernejše obdobje za vključitev mladega psa v čredo. Pozimi bomo imeli na voljo več časa za opazovanje psa v čredi, ki je zaprta na omejenem območju. Mlademu psu obvezno pripravimo zatočišče, kamor se lahko umakne pred živalmi, a kljub temu ostane z njimi v tesnem stiku. Za začetek ga umestimo v manjšo čredo umirjenih in strpnih živali ter ga redno opazujemo. Tudi odrasli psi morajo v zimskem času bivati v stalnem stiku s čredo, da ostanejo z njo tesno povezani.

Pastirski psi preživijo ves čas ob čredi, tudi pozimi, ko so živali zaprte v hlevu. Foto: Tomaž Berce

Vzgoja psa – ključni koraki

1. Izbira mladiča

Pomen porekla pastirskega psa

Naši predniki so skrbno izbirali pse, ki so imeli izražene tiste lastnosti, ki so jim pomagale pri delu. Pastirske pasme psov so skozi tisočletja postale takšne, kot jih poznamo danes. Čistokrvnost, ki jo dokazuje rodovnik, pomeni veliko večjo verjetnost za:

- pričakovane in želene nagone,
- predvidljive fizične in karakterne lastnosti,
- dolgoročno ohranjanje pozitivnih lastnosti, ki jih od namenskih psov pričakujemo.

Pri mešancih (tudi pri mešancih med pastirskimi psi) in psih neznanega porekla je večja verjetnost, da se izrazijo nagoni (na primer plenilski), ki jih pri varuhu črede ne želimo.

Psi iz delovne linije

Priporočeno je, da izberemo mladiča iz delovne linije, kar pomeni, da so že starši psa v rednem stiku z živalmi in aktivno opravljajo naloge pastirskega psa. Pri psu iz delovne linije je verjetneje, da bodo podedovali tiste lastnosti, ki jih pričakujemo od varuha črede. Pri vzrediteljih s psi iz delovne linije so po navadi mladiči že v prvih tednih življenja deležni spoznavanja drugih živali, bodisi prek vonja bodisi opazovanja živali.

2. Zgodnji stik z živalmi – odraščanje v čredi

Vloga pastirskega psa je, da živi s čredo in jo čuva. Brez stalnega stika z živalmi v čredi navezanost nanje ni mogoča, zato je ključno, da mladič odrašča med njimi. Ker se ta vez začne vzpostavljati zelo zgodaj, **mladiča vključimo v čredo že pri starosti 8–9 tednov.**

Izkušen vzreditelj pastirskih psov bo prepoznal prve znake, ki kažejo na to, ali je mladič primeren za pastirskega psa, in bo zainteresiranemu rejcu znal svetovati pri izbiri mladiča.

Priporočljivo je, da izberemo mladiča, ki izhaja iz delovne linije. Foto: Stanko Pašič

Zanimivo je, da tudi odrasli pastirski psi kažejo nekatera vedenja, ki so tipična za mladiče:

- prikaze podrejanja živalim v čredi (lizanje gobca, izpostavljanje trebuha, umirjanje z zehanjem),
- igranje,
- sledenje živalim,
- zadrževanja ob čredi in
- lajanje ob neobičajnosti.

Pomembno je, da mladički pri osmih tednih pričnejo s spoznavanjem živali. Foto: Tomaž Berce

Mlademu psu uredimo prostor, kamor se bo lahko umaknil pred živalmi. Foto: Tomaž Berce

Mladi kraševec z ovohavanjem spoznava jagnjeta. Foto: Irena Kavčič

Dodajanje mladega psa v čredo, ki jo varuje odrasel pes

Če čredo varuje odrasel, že izoblikovan pes, moramo mladega psa vključevati postopoma, da preprečimo obrambni odziv obstoječega psa. **Za vzgojo mladega psa bo nato poskrbel odrasel pes, saj ga bo mlajši posnemal, hkrati pa ga bo odrasli miril in preprečeval pojav neželenih vedenj**. Če se varovanja črede s pastirskimi psi lotevamo na novo, mladiče dodajamo v čredo posamezno in zaporedno tako, da imamo v čredi samo po enega mladiča. Igrivost več mladičev hkrati bi namreč lahko povzročila, da se psi ne navežejo na živali v čredi.

Odrasel šarplaninec in pol leta star tornjak. Foto: Tomaž Berce

3. Dosledna vzgoja

Redno spremljanje

Od prvih tednov do približno leta in pol starosti psa redno in pogosto nadzorujemo. Opazujemo ga tako na skrivaj kot neposredno ob čredi. Tako ugotovimo, ali in kdaj lahko psu zaupamo. Reden nadzor in pogosta prisotnost nam omogočita tudi hiter odziv v primeru nevšečnosti, kar je ključnega pomena za odpravljanje neželenih vedenj, ki bi se lahko razvila v slabe navade. **Odpravljanje neželenih vedenj mora zato biti pravočasno, učinkovito in dosledno**. Več o tem v poglavju 7.

Posebno pozornost namenimo opazovanju psa, ko se s čredo prvič preseli na pašnik. Foto: Mirjam Kržič

4. Spoznavanje meje pašnika in elektroograje

Vsak lastnik si želi, da bi se pastirski pes ves čas zadrževal znotraj predvidenega območja. Da to dosežemo, mora spoznati mejo, ki jo mora spoštovati. To ga naučimo tako, da se z njim redno sprehajamo ob mejah pašnika. Skupni obhodi ob mejah teritorija so tudi priložnost, da psa privajamo na nameščanje ovratnice in pripenjanje na povodec ter ga učimo hoje ob nogi in osnov poslušnosti.

Pes, ki uhaja s pašnika, lahko prepotuje tudi več kilometrov in je vmes večkrat izpostavljen prometu. Uhajanje najzanesljiveje preprečimo tako, da poskrbimo, da pes pri iskanju izhoda ni nikoli uspešen. Pomaga tudi, če pes nima razloga, da bi uhajal, kar pa je bistveno težje doseči. **Prej ko bo mlad pes spoznal, da ovire ni mogoče prečkati oziroma da je to boleče (elektrika), verjetneje je, da bo mejo spoštoval.**

Elektroograja preprečuje uhajanje s pašnika. Foto: Tomaž Berce

5. Osnovna socializacija psa z ljudmi

Pastirskega psa moramo **spoznati z ljudmi, ki jih bo najpogosteje srečeval**, hkrati pa čim bolj omejiti stike z ljudmi. **Pastirski pes ne potrebuje pozornosti in igranja z ljudmi**, saj ga s tem nehote navežemo na ljudi namesto na čredo, ki jo bo varoval. **Želja po stiku z ljudmi je najpogostejši vzrok za uhajanje psa s pašnika**, zato moramo ravnati preventivno.

Dobro je, da pes pozna tudi veterinarja, ki ga bo občasno pregledal. Najbolje je, da vse obiske psa opravimo tam, kjer se nahaja čreda. Vse obiskovalce moramo tudi vedno spremljati, saj pes neznane osebe prepoznava kot vsiljivce.

6. Spoznavanje drugih živali in psov

Pes mora postopoma spoznati tudi živali, ki niso del črede, a se bo z njimi občasno srečeval. To velja predvsem za druge pse, na primer ovčarske ali družinske. V času odraščanja ga z njimi spoznavamo, a ob vsakem srečanju samo z eno živaljo.

Še več pozornosti namenimo psu v času jagnjitev. Takrat imamo psa redno pod nadzorom in spremljamo njegove odzive, saj bo ob jagnjitvah spoznal nove pripadnike črede. Pes naj jagnjitve skupaj z nami opazuje s primerne razdalje, pri tem pa skrbimo, da ostane miren.

7. Kastracija, sterilizacija – da ali ne?

Za kastracijo samcev oziroma sterilizacijo samic se odloči vsak lastnik posebej, predvsem glede na to, ali v prihodnosti načrtuje morebitna legla. Vedeti je treba, da **ta dva posega ne vplivata na delovne sposobnosti psov in ne zmanjšujeta njihove učinkovitosti pri varovanju črede.**

Kastracija samce nekoliko umiri, saj jih samice v okolici pašnika, zlasti goneče, ne zanimajo več. Sterilizirane psice lahko ostajajo ves čas pri čredi, ker se ne gonijo več in jih zato v času gonitve ni treba umikati stran. Oba posega preprečujeta tudi nezaželeno parjenje med psi.

Ali ste vedeli?

Dobri pastirski psi se premikajo počasi, da ne vznemirjajo živali. Namesto da bi se sprehajali med živalmi, čredo počasi obidejo.

7 NAJPOGOSTEJŠE NEVŠEČNOSTI IN NAPAKE PRI VAROVANJU S PASTIRSKIMI PSI

Vzgoja in neželena vedenja

Vzgoja pastirskega psa je proces, ki traja vsaj do dopolnjenega drugega leta starosti. **Če opazimo neželeno vedenje, ga moramo čim prej odpraviti. Neželena vedenja moramo nemudoma prekiniti s korekcijo, predvsem pa onemogočiti, da bi jih pes ponavljal, saj tako preprečimo, da bi tako vedenje postalo navada.**

Najpomembneje je, **da psa opozorimo tisti trenutek**, ko opazimo neželeno vedenje. **Ob prvem pojavu nevšečnosti psa opozorimo z odločnim in glasnim »NE!«, kar pri mladih psih običajno zadošča.**

Če se vedenje ponavlja, namenimo opazovanju psa na prikrit način več časa in pri tem pazimo, da nas pes ne bo zaznal. Psi se namreč lahko ob naši prisotnosti vedejo drugače kot sicer.

Odpravljanje napak mora biti vedno:

- **PRAVOČASNO**
- **DOSLEDNO**
- **ENERGIČNO**
- **UČINKOVITO**

Če ustno opozorilo ne pomaga, moramo psa opozoriti z ostrejšim nastopom, na primer z udarcem s palico ob tla v bližini psa. Običajno zaležejo dejanja, ki psa v tistem trenutku močno prestrašijo, na primer z glasnim zvokom.

Vse korekcije morajo biti kratke in odločne. Preprečiti moramo, da bi neprimerno vedenje prešlo psu v navado. Opozorilo oziroma korekcija se mora pojaviti takoj ob začetku neprimernega vedenja, še bolje pa tik pred tem, takrat, ko opazimo, da se pes na to pripravlja. **Ne smemo pozabiti: vsakokrat, ko uspe pes neželeno vedenje ponoviti, se to še bolj utrdi.**

Ena pogostejših napak, ki jih delajo lastniki pastirskih psov, je, da mlademu psu prekmalu zaupajo in ga začnejo brez nadzora puščati samega ob čredi.

Napačna pričakovanja rejca

Pes ni delovni stroj ali pripomoček, ki ga bomo spustili na pašnik in bo opravljal svoje delo. To lahko pričakujemo samo od odraslega psa, ki smo ga že kot mladiča postavili v čredo in ga v njej dve leti dosledno vzgajali.

Pred odločitvijo, ali bomo v čredo vključili pastirskega psa, se moramo dobro prepričati, ali nam delo s pastirskim psom res ustreza. Najkoristnejše informacije in nasvete lahko dobimo, če obiščemo izkušenega vzreditelja ali rejca, ki svojo čredo varuje s pastirskimi psi.

Vedenja, ki jih pri pastirskem psu ne želimo

1. Pretirana igrivost psa – preganjanje živali po pašniku

Mladi psi so po naravi igrivi, zato dolgčas preganjajo na različne načine. Če so na pašniku sami s čredo, lahko viške energije usmerijo v igranje z živalmi, ki pa pasje igre ne dojemajo enako kot pasji vrstniki. Živali, ki pred psom bežijo, ga še bolj motivirajo in jih bo zato še raje in pogosteje preganjal. To pa povzroča nemir in stres med živalmi na pašniku.

Mlad tornjak preganja jagenjčka. Foto: Tomaž Berce

Rešitev:

- Mlademu psu na pašnik dodamo nekaj varnih igrač, ki jih bo prenašal po pašniku in jih žvečil. Tako bo energijo porabil za igro s temi predmeti, in ne za preganjanje živali.
- Če se vedenje ponavlja, psu okrog vratu obesimo vleko ali obešanko. Oba pripomočka ovirata psa pri teku in tako preprečujeta preganjanje živali.
- Dobro je, da psu občasno omogočimo igranje z drugimi (strpnimi!) psi. A le za kratek čas, da se nanje ne naveže, ampak zgolj porabi viške energije.

Mlad kraševec z obešanko, ki psa ovira pri gibanju. Foto: Irena Kavčič

Privezan pes na pašniku?

Pastirski pes, ki je privezan na pašniku, ne more opravljati svojega dela in je zato neuporaben. Ob tem je lahko tudi lahka žrtev morebitnih plenilcev.

2. Grizenje živali

Pri psu se lahko pojavi naravni nagon grizenja predvsem mlajših živali, in sicer navadno bolj izpostavljenih delov telesa (uhlji, repi in dlaka). Na podoben način bi se mlad pes igral s pasjimi vrstniki, ki se odzivajo na enak način, živali v čredi pa se ne igrajo tako in v pasjih očeh postanejo plen, česar pa ne smemo dopustiti in moramo zato takoj odreagirati.

Rešitev:

Kot pri vseh neželenih vedenjih moramo tudi pri grizenju ukrepati takoj, ko se pojavi. Hiter odziv je tu ključnega pomena. Z opazovanjem psa bomo prepoznali znake, ki napovedujejo grizenje, in to preprečili tako, da bomo psa ostro opozorili, tik preden to stori.

Posledica grizenja so vidne poškodbe uhljev ali drugih izpostavljenih delov telesa. Foto: Irena Kavčič

Psa moramo na neželeno vedenje opozoriti takoj, ko ga opazimo. Kasnejše opozarjanje in odpravljanje napak (ko pri ovci opazimo že obgrizene uhlje) nista učinkovita, saj pes ne ve, zakaj je bil opozorjen ali kaznovan.

3. Uhajanje s pašnika

Za uhajanje psa s pašnika so najverjetnejši trije razlogi:

- **navezanost na človeka** – pes se je bolj navezal na lastnika kot pa na čredo, zato se vrača domov;
- **dolgčas** – zunaj pašnika se dogaja nekaj zanimivejšega, z uhajanjem pa je pes nagrajen;
- **uhajanje je enostavno** – pes se lahko navadi uhajati, ker ga pri tem nič ne ovira (ni ograje ali pa je ta slaba, na primer brez električnega toka).

Rešitev:

Poskrbeti moramo, da psu uhajanje ne preide v navado. Vzpostavimo elektroograjo, ki psu ne bo predstavljala fizične, temveč psihološko oviro zaradi strahu pred bolečino (dotik z elektriko). Mladega psa čim prej spoznajmo z elektroograjo in se z njim igrajmo občutno manj, da se ne bi preveč navezal na nas.

Uhajanje s pašnika psu preprečimo z dovolj visoko električno ograjo, v kateri je stalno prisoten električni tok. Foto: Tomaž Berce

Izkušnje začetnikov

Janez Kržič, Prevalje pod Krimom

Na **Kmetiji Kržič** iz Prevalj pod Krimom svoji čredi ovac in koz pred velikimi zvermi varujejo s pomočjo visokih elektromrež in pastirskih psov. Februarja 2017 so v čredo najprej vključili mlado tornjakinjo Kalo, ki se je na koze kmalu navadila in hitro postala del črede. Spomladi se jim je prvič pridružila na pašniku, kjer je preživela svojo prvo pašno sezono. V začetku leta 2018 se je kmetiji pridružila mlada kraševka Tisa. Iz legla so jo skrbno izbrali ob pomoči izkušene poznavalke kraševcev, vzrediteljice Anite Tomšič. Mlada psička je takoj presenetila s samozavestjo in odločnostjo, kar kaže, da bo postala odlična varuhinja živali. Trenutno je vključena v ločeno čredo odraslih koz, kjer pridobiva na izkušnjah in se bo dokončno izoblikovala. Marca 2018 so se na kmetiji odločili za novo okrepitev in s Kmetije Sedmak pripeljali psičko Belo. Ta je prvi stik z živalmi pridobila že v leglu, prve mesece pa je preživela z manjšo čredo umirjenih ovac. Ko so presodili, da je najstarejša psica Kala dovolj zrela in umirjena, jim je vzreditelj Aleš Sedmak svetoval, da mlajšo psičko Belo priključijo čredi, ki jo varuje Kala. Psički sta se ob združitvi takoj ujeli, zato težav niso imeli. S pastirskimi psi so zelo zadovoljni in pravijo, da je to odlična naložba v prihodnost kmetije, saj živali pasejo na območjih, kjer so izpostavljene obiskom velikih zveri.

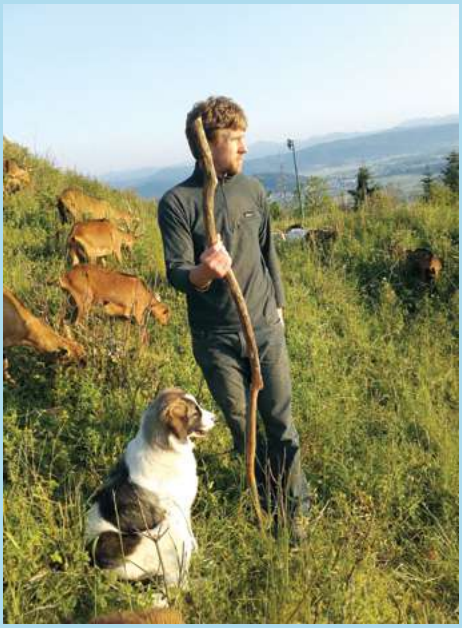

Rejec Janez Kržič s tornjakinjo Kalo. Foto: Mirjam Kržič

Rejec Igor Mlekuž in tornjak Tor na planini Krnica pod Kaninom. Foto: Zdenko Požar

Igor Mlekuž, Bovec

Rejec **Igor Mlekuž** iz Bovca je mladega tornjaka z imenom Tor na kmetijo pripeljal prek projekta LIFE DINALP BEAR, in sicer marca 2018. Tor prihaja s Kmetije Sedmak iz Juršč. V času pašne sezone se nahaja na planini Krnica pod Kaninom, pozimi pa se bo s čredo preselil v Bovec. Lastnik je s psom zadovoljen. Pravi, da mu Torova mladost včasih malce ponagaja, v glavnem pa se dobro razumeta. Mladi tornjak se najbolj veseli trenutka, ko je čreda zbrana okrog njega, najbolj pa je navezan na kozo Srnico. Za dobro vzgojo psa je ključno, da je vključen v čredo in ima stalen stik z živalmi.

8 KAJ PRAVI ZAKONODAJA?

Slovenska zakonodaja zaenkrat delovnih pastirskih psov ne obravnava posebej, čeprav bi bilo to smiselno zaradi **specifičnosti in pomembnosti njihove uporabe**. Ti psi so tako uvrščeni med hišne živali, torej živali, ki jih vzrejamo, redimo ali gojimo za družbo, rekreacijo, varstvo ali pomoč človeku (Pravilnik o zaščiti hišnih živali, člen 1) in se nanje nanašajo predpisi, ki določajo obveznosti in odgovornost lastnikov in skrbnikov psov nasploh:

- **Obligacijski zakonik** (Uradni list RS, št. 97/07 – uradno prečiščeno besedilo, 64/16 – odl. US in 20/18 – OROZ631)
- **Zakon o zaščiti živali** (Uradni list RS, št. 38/13 – uradno prečiščeno besedilo in 21/18 – ZNOrg) (ZZŽ)
- **Pravilnik o zaščiti hišnih živali** (Uradni list RS, št. 51/09 in 89/14)
- **Pravilnik o označevanju in registraciji hišnih živali** (Uradni list RS, št. 89/14)
- **Zakon o varstvu javnega reda in miru** (Uradni list RS, št. 70/06)
- **Pravilnik o ukrepih za ugotavljanje, preprečevanje širjenja in zatiranje stekline** (Uradni list RS, št. 98/13 in 81/16)

Ob nakupu psa

Prijava psa

- V sedmih dneh od pridobitve psa se pri veterinarju, ki je pooblaščen za cepljenje psov proti steklini, uredi tudi vpis psa v slovenski Centralni register psov.
- Pes mora biti označen z mikročipom in imeti veljaven evropski potni list.
- V potni list se vpisujejo cepljenja in drugi podatki o zdravju živali.
- Lastnik psa mora pri veterinarju prijaviti tudi morebitno spremembo lastništva, odtujitev, pobeg ali pogin psa.
- Podrobneje so vse te zahteve opisane na spletnem naslovu Uprave za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin (UVHVVR).

Nakup psa iz tujine:

- **rodovniški psi** – od vzreditelja psa pridobiti izvozni rodovnik (angl. *export pedigree*), ki ga nato nostrificira Kinološka zveza Slovenije, a le, če je rodovnik izdala zveza, ki je članica FCI (Mednarodna kinološka zveza s sedežem v Thuinu v Belgiji);
- **ob uvozu vseh psov, tudi nerodovniških**, je treba po pravilih EU predložiti tudi evropski potni nalog, ki obvezno vsebuje številko mikročipa
- Splošni pogoji za uvoz mladiča v starosti do 16 tednov so odvisni od države, v kateri je bil mladič vzrejen.
- Podrobnejše informacije o uvozu psov so dostopne na spletni strani **Kinološke zveze Slovenije.**

Cepljenje proti steklini

V skladu s pravilnikom o ukrepih za ugotavljanje, preprečevanje širjenja in zatiranje stekline (Uradni

list RS, št. 98/13 in 81/16) **morajo lastniki psov zagotoviti, da so psi prvič cepljeni proti steklini v starosti od 12 do 16 tednov**. Drugo in tretje cepljenje je treba opraviti v razmikih do 12 mesecev od predhodnega cepljenja. Datuma opravljenega in ponovnega cepljenja sta vsakokrat vpisana v potnem listu psa in preverljiva v Centralnem registru psov. Če lastnik zamudi cepljenje svojega psa, se mora opisani režim cepljenja ponoviti od začetka.

Priporočljiva cepljenja proti kužnim boleznim psov

Cepljenja s kombiniranimi cepivi proti pasji kugi, virusnemu hepatitisu, parvovirozi, leptospirozi in kužnemu kašlju psov niso obvezna, a so zlasti za mladiče močno priporočljiva. Upoštevati je treba opozorilo veterinarja o tem, kdaj po cepljenju postane zaščita pred temi boleznimi zanesljiva in ali glede na specifične razmere delovnega pastirskega psa priporoča ponovitve cepljenj.

Določila, ki so pomembna pri delu z delovnimi pastirskimi psi

- Nevaren pes je poleg psa, ki izpolnjuje pogoje za nevarno žival, tudi pes, ki je ugriznil človeka oziroma žival (ZZŽ, člen 5, točka 9).

- **Za nevarne pse se ne štejejo psi, katerih ugriz je posledica nedovoljenega vstopa osebe v objekt ali na ograjeno zemljišče, ki je na vhodu označeno z opozorilnim znakom** (ZZŽ, člen 5, točka 9, alineja 2).

- Pravilnik o zaščiti hišnih živali, člen 29 (bivalni prostor):

  (1) Pes mora imeti ustrezen bivalni prostor, ki mu zagotavlja zaščito pred padavinami, vetrom, mrazom in sončno pripeko, preprečuje pobeg živali in omogoča potrebno gibanje.

Lastnik oziroma skrbnik delovnega pastirskega psa mora zato poleg ustrezne vzgoje in kontinuirane skrbi za dobrobit psa poskrbeti tudi za okolje, v katerem bo pes lahko varno opravljal svojo nalogo:

- **vsi vhodi na pašnike morajo biti obvezno opremljeni z dobro vidnimi opozorilnimi tablami, da črede varujejo pastirski psi** (dobro je, če so na tablah tudi navodila mimoidočim, kako naj ravnajo ob morebitnem srečanju s pastirskimi psi);

- smiselno in koristno je take table namestiti okoli celega pašnika, še zlasti na vsa mesta, ki omogočajo nehoten dostop na pašnik;

- ob vhodih na pašnik je treba obvezno namestiti tudi obvestila o imenu, naslovu in telefonski številki lastnika/skrbnika psa;

- učinkovita in pravilno delujoča ograja ali elektroograja, prek katere pes pašnika ne more zapustiti.

Zaradi narave svojega dela so pastirski psi večkrat izpostavljeni v situacijah, ki lahko povzročijo nastanek škode. Kljub izvedbi vseh potrebnih zaščitnih ukrepov se lastnik takšnega psa, ki povzroči škodo na premoženju ali poškodbe na ljudeh ali tujih živalih, lahko sooči s posledicami na odškodninskem področju. Pri izboljšanju položaja lastnikov psov bi bila pomembna sprememba ureditev posebnega statusa pastirskih psov kot službenih (delovnih) psov. S tem bi celo področje uporabe teh psov pravno uredili in zmanjšali možnosti odškodninskih tožb.

9 PASME PASTIRSKIH PSOV

Pasem pastirskih psov je v Evropi in po svetu zelo veliko. Skozi zgodovino so se oblikovale glede na potrebe pastirjev, zato se tako fizično kot tudi karakterno razlikujejo. V Sloveniji so najpogostejše pasme pastirskih psov naslednje:

TORNJAK

Foto: Tomaž Berce

ŠARPLANINEC

Foto: Stanko Pašič

KRAŠEVEC (kraški ovčar)

Foto: Tomaž Berce

KAVKAŠKI OVČAR

Foto: Poni ranč Ogrizek

MAREMSKO-ABRUŠKI PASTIRSKI PES

Foto: Arhiv Avtonomne province Trento

KUVAŠ

Foto: Tomaž Berce

PIRENEJSKI PASTIRSKI PES

Foto: Anja Kosi

10 KJE LAHKO DOBIM PASTIRSKEGA PSA?

O projektu LIFE DINALP BEAR

Projekt LIFE DINALP BEAR (Celovito upravljanje in varstvo rjavega medveda v severnih Dinaridih in Alpah) je mednarodni projekt, v katerem sodelujejo štiri države: Slovenija, Hrvaška, Italija in Avstrija. Eden izmed glavnih ciljev projekta je zmanjšanje števila konfliktov, ki nastajajo med človekom in rjavim medvedom, med drugim zaradi škod, ki jih medvedi povzročajo na človekovem premoženju. Enega od načinov preprečevanja škod na drobnici, kot najpogostejšem škodnem objektu, predstavljamo v tem priročniku.

Pastirski psi v Sloveniji

V projektu LIFE DINALP BEAR smo vzpostavili sodelovanje s petimi izkušenimi vzreditelji pastirskih psov, ki svoje pse uporabljajo za varovanje drobnice pred velikimi zvermi in so stalno prisotni ob čredi. Ne gre torej za družinske pse, ampak za delovne pse. Vzpostavili smo mrežo delovnih linij, od koder lahko zainteresirani rejci pašnih živali prejmejo mladiče pastirskih psov z rodovnikom po sofinancirani ceni. Glavni cilj aktivnosti na področju uporabe pastirskih psov v projektu je promocija uporabe pastirskih psov za varovanje drobnice pred rjavim medvedom in drugimi plenilci. Ideja o delu s pastirskimi psi izhaja iz projekta SloWolf, v okviru katerega je bilo je bilo rejcem razdeljenih 12 psov. S projektom LIFE DINALP BEAR smo želeli nadaljevati dobro prakso in se povezati z izkušenimi vzreditelji, ki lahko svoje znanje iz prve roke predajo prejemnikom mladih psov ter tako delujejo kot svetovalci in nudijo pomoč lastnikom začetnikom. Prepričani smo, da bodo sodelujoči vzreditelji svoje delo marljivo opravljali tudi v prihodnje.

Ogled mladičev pred oddajo novim lastnikom. Foto: Tomaž Berce

Prejemnikom mladih psov nudimo svetovanje v primeru vprašanj, redno pa jih tudi obiskujemo in spremljamo, kako se psi vključijo v novo okolje. Glavno vlogo pri tem imajo prav vzreditelji, od koder so rejci prejeli mlade pse.

S kom sodelujemo?

ALEŠ SEDMAK, Juršče pri Pivki

KONTAKT: 040 828 166

Foto: Tomaž Berce

Foto: Tamino Petelinšek

O VZREDITELJU

Na Kmetiji Sedmak se že več kot 50 let ukvarjajo z rejo drobnice in drugih pašnih živali, poleg katerih so bili vedno prisotni pastirski psi. Na Pivškem si paše brez uporabe pastirskih psov ne predstavljajo, saj živijo v osrčju velikih zveri. Za varovanje uporabljajo od tri do šest psov, ki so stalno prisotni ob čredi, tako podnevi kot ponoči, pozimi in poleti. V zadnjih 15 letih škod niso imeli. V čredi imajo tornjake in srednjeazijske ovčarje.

ANITA TOMŠIČ, Zagorje pri Pivki

KONTAKT: 040 413 477

Foto: Anita Tomšič

KRAŠEVEC (KRAŠKI OVČAR)

Foto: Mirjam Kržič

O VZREDITELJU

Na domači kmetiji na Pivškem, kjer že več kot desetletje vzrejajo ovce, je od samega začetka prisoten pastirski pes, ki nudi dodatno zaščito pred velikimi zvermi. Vzrediteljica je prepričana, da so kraševci odlični psi za opravljanje nalog varuha črede, zato je tudi sodelovanje v projektu eden od korakov k promociji avtohtone pasme psov v Sloveniji.

GREGOR OGRIZEK, Babna Brda pri Svetem Štefanu

KONTAKT: 031 611 093

Foto: Poni ranč Ogrizek

Foto: Poni ranč Ogrizek

O VZREDITELJU

Kmetija Poni ranč Ogrizek se 15 let ukvarja z vzrejo različnih vrst živali. Največ se ukvarjajo s konji, poniji, lamami, na kmetiji pa so prisotni še drobnica in prašiči. Z vzrejo psov se ukvarjajo 25 let, zadnjih 15 profesionalno. Vzgojili so več kot 60 kavkaških ovčarjev in vsaj ena tretjina jih opravlja naloge varuhov črede na pašnikih. Na kmetiji vzgajajo ljudi in živali, kako sobivati v istem prostoru.

KAJA ŠPRUK, Ig

KONTAKT: 051 655 755

Foto: Blaž Košak

Foto: Blaž Košak

O VZREDITELJU

Na manjši kmetiji na robu Ljubljanskega barja je večji del aktivnosti namenjen vzgoji ovčarskih psov za zganjanje ovac, potreba po varovanju črede pa jih je pred kratkim privedla do vzgoje pastirskih psov. Odločili so se za varovanje s pomočjo različnih pasem, med njimi sta tudi dva tornjaka, s katerima sodelujejo v projektu.

STANKO PAŠIČ, Štrekljevec pri Semiču
KONTAKT: 040 731 442

Foto: Stanko Pašič

ŠARPLANINEC

Foto: Stanko Pašič

O VZREDITELJU

Na kmetiji se zadnjih 30 let ukvarjajo z rejo drobnice in konjev. Pašnike pred medvedom in drugimi plenilci varuje elektroograja, na pašniku pa so stalno prisotni pastirski psi. Že 25 let se ukvarjajo z vzrejo šarplanincev, od koder je k novim lastnikom šlo na desetine odličnih varuhov črede. Vzrejo izvajajo v okviru registrirane psarne Laneni dol.

Strokovni sodelavci

Mišo Šapec

Z vzrejo tornjakov je začel leta 2005, le leto po prvi psički pasme tornjak, ki jo je pripeljal iz Bosne. V želji, da bi novim lastnikom tornjakov čim bolj pomagal pri vzgoji, je najprej opravil šolanje pri KD Grosuplje, kjer je pozneje tudi opravil izpit za inštruktorja pri KZS.

Psarno Iz Malega Vrhka je registriral pri FCI že leta 2005, prav tako je veliko delal na področju priznanja pasme v Sloveniji. Sodeloval je tudi na predstavitvi pasme v Zagrebu, na podlagi katere je bila leta 2007 pasma tudi uradno priznana. Kot vzreditelj je imel do zdaj šest legel (skupaj več kot 42 mladičev). Bil je član državne vzrejne komisije za tornjake, šarplanince in hrvaške ovčarje pri KZS. Obiskoval je tudi veliko vzrediteljev pastirskih psov v Bosni in Hercegovini, kjer je spoznal delo teh psov. V Sloveniji sodeluje z rejci ovac, ki tornjake uporabljajo za čuvanje črede. V projektu LIFE DINALP BEAR sodeluje kot strokovni sodelavec za pasmo tornjak.

Karmen Zahariaš

Karmen je inštruktorica šolanja psov z licenco Kinološke zveze Slovenije. Že več kot 25 let brez prekinitve vodi tečaje vzgoje in šolanja psov in si v svoje delo prizadeva vključevati nova spoznanja, ki izhajajo iz proučevanja psov kot živalske vrste. Zlasti jo zanimajo odraščanje in socialno življenje psov, njihovo vedenje in komuniciranje ter vedenjske razlike med različnimi tipi psov glede

na njihovo poreklo in področja uporabe. Občasno o teh temah tudi predava, sodeluje na kinoloških delavnicah in objavlja prispevke v različnih revijah, kot terenska svetovalka pa je sodelovala tudi pri projektu SloWolf, kjer je pridobila veliko izkušenj s področja pastirskih psov in njihovega pomena pri varovanju pašnih živali pred velikimi zvermi. V projektu LIFE DINALP BEAR sodeluje kot strokovna sodelavka za področje vzgoje psov.

Pastirski psi v Italiji

V sklopu projekta LIFE DINALP BEAR so za namen varovanja črede pred rjavim medvedom v italijanski provinci Trento razdelili 36 pastirskih psov, in sicer pasem maremsko-abruški pastirski pes. Poreklo psov potrjuje Združenje vzrediteljev maremsko-abruških pastirskih psov. Provinca Trento na terenu redno sodeluje s prejemniki in z nadzorom psov preverja vključevanje mladičev v novo okolje. Njihov cilj je zagotoviti psom primerno okolje za razvoj podedovanih lastnosti v kombinaciji z ustrezno vzgojo. Pse zato redno obiskuje veterinar, ki je usposobljen za vzgojo pastirskih psov in ki na terenu preveri zdravstveno stanje psov ter lastnikom svetuje pri ključnih korakih vzgoje učinkovitega varuha črede.

Eden izmed oddanih psov s strani Avtonomne province Trento (Italija). Foto: arhiv Avtonomne province Trento

Maremsko-abruški pastirski pes na pašniku. Foto: Arhiv Avtonomne province Trento

11 ZAHVALA

Priročnik je nastal v sodelovanju s številnimi vzreditelji in lastniki pastirskih psov, ki se s predstavljenim načinom varovanja črede ukvarjajo že vrsto let. Brez njihovih neprecenljivih izkušenj bi bila vsaka projektna aktivnost na področju pastirskih psov zgolj teoretična. Vzreditelji psov in prejemniki psov iz projekta LIFE DINALP BEAR pa so tisti, ki se s prakso ukvarjajo vsak dan, kot strokovnjaki ali začetniki, zato je priročnik idealna priložnost, da se njihova spoznanja prelijejo v zapisano besedo. Zahvala gre tudi vsem sodelujočim v projektu, predvsem kinologu Mišu Šapcu in strokovnjakom s področja velikih zveri, ki so priročnik strokovno pregledali: Rok Černe, Bojana Lavrič, dr. Irena Kavčič in Vesna Oražem. Hvala tudi vsem avtorjem fotografij in ilustratorju Igorju Pičulinu za oblikovanje opozorilne table.

Zahvaljujemo se torej vsem, ki svoje znanje prenašajo naprej in tako ohranjajo plemenito izročilo, ki smo ga prejeli od naših prednikov.

12 VIRI IN PRIPOROČENA LITERATURA

- Berce, T., Černe, R. 2016. Reja domačih živali in sobivanje z zvermi – Varovanje drobnice pred velikimi zvermi. Zavod za gozdove Slovenije. Naročnik: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
- Coppinger, R., Coppinger, L. 2001. Dogs: a startling new understanding of canine origin, behaviour, and evolution. Bibliovault OAI Repository, the University of Chicago Press.
- Dawydiak, O., Sims, D. E. 2004. Livestock Protection Dogs: Selection, Care and Training. Second Edition. Alpine publications, Loveland.
- Emeršič, M., Zahariaš, K. 2011. Pastirski psi – varuhi črede. Brošura je izdelana v okviru projekta SloWolf (LIFE08 NAT/SLO/000244 SloWolf). Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo.
- Kavčič, I., Vidrih, M., Černe, R., Zahariaš, K., Emeršič, M., Skrbinšek, T., Muhič, P., Žgavec, R., Udovič, U., Sulič, T. 2013. Primeri dobre prakse – poročilo akcije C.6 pripravljeno v okviru projekta LIFE+ SloWolf. Ljubljana, Univerza v Ljubljani.
- Žgavec, R., Lah, M., Emeršič, B., Krajnc Sluga, B., Žafran., D. 2006. Strokovne osnove za izvajanje ukrepa odvračanja velikih zveri s pastirskimi psi. DVLKOS, Ljubljana.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

636.7.043.7(035)

PASTIRSKI psi : priročnik projekta Life Dinalp bear / Tomaž Berce ... [et al.] ; [avtorji fotografij Tomaž Berce ... et al.]. - Ljubljana : Zavod za gozdove, 2018

ISBN 978-961-6605-33-5

1. Berce, Tomaž

296311040

POVZETEK KLJUČNIH NAPOTKOV

- Ključna naloga rejca oziroma lastnika pastirskega psa je ustvariti pogoje, v katerih bo pes razvil podedovane lastnosti, ki jih od njega pričakujemo.

- Mladiča vključimo v čredo pri starosti 8–9 tednov.

- Vzgoja pastirskega psa je proces, ki traja vsaj prvi dve leti njegovega življenja.

- Učinkovita meja teritorija (elektroograja) ima dve nalogi: onemogoča dostop plenilcem na pašnik in preprečuje uhajanje psa s pašnika.

- Če pes uhaja:
  - čreda ostane brez čuvaja,
  - je izpostavljen nevarnostim prometa,
  - je potencialno nevaren za ljudi in druge živali.

- Okrog pašnika namestimo opozorilne table, ki jasno nakazujejo, da se za ograjo nahaja pes, ki čredo varuje pred vsiljivci.

- Za večjo varnost črede pred velikimi zvermi skrbijo najmanj trije psi.

Več o varovanju premoženja pred rjavim medvedom in drugimi velikimi zvermi si lahko preberete na spletni strani www.varna-pasa.si.